

İNCE MEMED ROMANININ ÜÇGEN ARZU MODELİNE GÖRE İNCELENMESİ

Salih UÇAK*

Özet

Roman, modern zamanın kurmaca sanatıdır. Roman, yeni bir dünya yaratmaktır. Bu dünya, romancının muhayyilesine göre anlam kazanır. Romancının kurguladığı yapının başarısı, doğrudan anlatıcının dehasına bağlıdır. René Girard'ın üçgen arzu modeli, aslında roman karakterleri üzerine inşa edilmiş bir yapıdır. Buna göre romanda, arzulanan *nesne*, arzulayan *özne* ve arzunun *dolayımlyıcısı* (*médiateur*) vardır. Bu üçlü ilişkiyi ifade eden uzamsal eğretileme bir üçgendir kuşkusuz.

Yaşar Kemal, romanlarında gerçeklikle yetinmez. Yaşadıklarını, gözlemlediklerini başka tür bir gerçekliğe dönüştürür. İşlediği karakterleri abartarak anlattığı için simgeleşen ve arketipleşen bu kişiler, kurmaca yönü ağır basan epik yapıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda *İnce Memed*, bir karakter romanı olarak da değerlendirilebilir. İnce Memed, dinamik bir karakter olarak roman kurgusu içinde bilinçlenir, olgunlaşır ve değişir. Bu çalışmada, İnce Memed romanını René Girard'ın üçgen arzu modeline göre incelemeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Roman, Yaşar Kemal, Üçgen Arzu Modeli, İnce Memed

THE EXAMINATION OF İNCE MEMED ACCORDİNG TO TRIANGULAR DESİRE MODEL

Abstract

Novel is an artificial art of modern time. Novel is, creating a new world. This world gains importance according to imagination of the novelist. The success of novelist's theoritichal work depends on teller's intelligence. Rene Girard's triangular desire model, in fact, is built on the novel's characters. According to this, in the novel , there are desired object, subject who desirer and mediateur of desire.

Yaşar Kemal, isnt satisfied with reality in his novels. He turns his experiences, observations in to the reality. The people who are to arkhetip and symbolized because of narrating the characters by exaggerations are seemed in the theoritichal influenced epik work. In this situation, İnce Memed becomes concious, mature and changes as a dynamic characterin the novel. In this work, we are going to try to examine İnce Memed according to Rene Girard's triangular desire model.

Keywords: Novel, Yaşar Kemal, Triangular Desire Model, İnce Memed

* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi e-mail: salihucak21@hotmail.com

1. Giriş

Üçgen Arzu Modeli

*Roman canlı bir organizmadır;
pek çok unsurun oluşturduğu yaşayan bir bütündür.
Romanın birbiriyle orantılı her parçasında öteki parçalara benzeyen bir şey vardır.”*

P. Stevick

Roman, modern zamanın kurmaca sanatıdır. Roman, yeni bir dünya yaratmaktır. Bu dünya, romancının muhayyilesine göre anlam kazanır. Romancının kurguladığı yapının başarısı, doğrudan anlatıcının dehasına bağlıdır. Romanın organik bir bütün olarak okuyucu karşısına çıkması, romancının asıl hedefi olmalıdır.

René Girard'ın üçgen arzu modeli, aslında roman karakterleri üzerine inşa edilmiş bir yapıdır. Buna göre romanda, arzulanan *nesne*, arzulayan *özne* ve arzunun *dolayımlayıcısı* (médiateur) vardır. Özne, bir başkası tarafından arzulandığı için arzuluyordur nesnesini; ona arzusunu veren, o arzuyu “dölleyen” ve kışkırtan – dolayımlayan- başka biri hep vardır. (Girard 2007:10)

Bu üçlü ilişkiyi ifade eden uzamsal eğretileme bir üçgendir kuşkusuz. Hem nesneye hem de özneye ışık saçan dolayımlayıcı, üçgenin tamamlayıcı unsurudur. Üçgen arzu modelinde nesne her serüvenle birlikte değişir. Ancak üçgenin kendisi kalıcıdır. Sadece nesne değil, dolayımlayıcı da değişebilir. Romanda bazen karşımıza dolayımlayıcılar silsilesi de çıkabilir. Tali durumlar dışında çoğunlukla değişmeyen öznedir. Öznenin değişimi, bir ruhî ilerleme olarak karşımıza çıkar. Roman kahramanlarının arzularında doğrudan gözlemleyebildiğimiz hiçbir şey değişmez değildir. Sadece arzu değil, arzunun yoğunluğu da değişkendir.

Romanda dolayımlayıcının etkisi kendini gösterir göstermez gerçeklik kavramı yitirilir, sağduyu felce uğrar. Bu yüzden realist bir karakter olan Sanço, idealist dolayımlayıcısı Don Kişot tarafından yanıtılır. (Girard 2007:25)

Girard, romansal yapılarda *mesafeyi*, *içsel ve dışsal dolayım* olmak üzere ikiye ayırır. Buna göre birinin merkezinde dolayımlayıcının ötekinin merkezindeyse öznenin bulunduğu iki *olasılık küresi* arasında teması önleyecek kadar mesafe olduğu vakalarda

dışsal dolayım; uzaklık iki kürenin iç içe geçmesine izin veriyorsa *içsel dolayım* söz konusudur.

(Girard 2007: 29)

İçsel ve dışsal dolayımı birleştiren şey, arzulanan nesnenin dönüşümüdür. Kahramanın imgelemi yanılısamanın anasıdır ama bu çocuğa bir de baba gerekir ki bu da dolayımlayıcının kendisidir. Dolayımlayıcı ile arzulanan nesne arasındaki mesafe fiziksel değil, ruhsaldır. Arzulayan özne her zaman kendi dolayımlayıcısı olmak ister. (Girard 2007: 38)

2. Bir Adam Yaratmak: İnce Memed

Yaşar Kemal, romanlarında gerçeklikle yetinmez. Yaşadıklarını, gözlemlediklerini başka tür bir gerçekliğe dönüştürür. İşlediği karakterleri abartarak anlattığı için simgeleşen ve arketipleşen bu kişiler, kurmaca yönü ağır basan epik yapıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda *İnce Memed*, bir karakter romanı olarak da değerlendirilebilir. Yapıt, bir başkaldırı öyküsüdür, soylu bir eşkıya romanıdır.

Roman, küçük Memed'in zalim Abdi Ağa'dan kaçıışı ile başlar. Memed daha on ikisinde bir yetimdir. Anası ile birlikte Değirmenoluk köyünde oturur. Köy, Abdi Ağa'ya aittir. Köylü toprağı işler ancak ürünün üçte ikisini ağa alır. Değirmenoluk köyü ile beraber Dikenlidüzü'nde kurulmuş olan dört köy de ağanıdır. Köylünün erzakları kışın sonuna kadar yetmez. Bu yüzden Abdi Ağa'ya borçlanırlar. Bu borçlanma hemen her yıl tekrarlanır. Bu yüzden köylü Abdi Ağa'ya mecbur kalır. Köylünün nazarında Abdi Ağa demek *kıtlık* demektir.

İnce Memed, köyden kaçıp komşu köyde sığındığı Süleyman'a içini döker: “ *iki yıldır sürerim çifti. Çakırdikeni beni yer. Dalar... Çakırdikeni adamın bacağını köpek gibi kapar. İşte o tarlada çift sürerim. Abdi Ağa beni her gün döve döve öldürür. Dün sabahleyin gene dövdü beni. Her yanım döküldü. Ben de kaçtım oradan...* (s.19)

Memed'in kaçıışı, edilgen bir başkaldırı, bir isyan olarak okunabilir burada. Çünkü henüz küçüktür ve Abdi Ağa'ya karşı koyabilecek bir potansiyel taşımaz. Yaşar Kemal, *İnce Memed* karakterini oluştururken destansı yapıtlarda olduğu gibi fiziksel ve ruhsal yapıyı önceden sezdirenen bir ipucu vermez. Kahramanımız, süreç içinde dolayımlayıcılar ve arzulanan nesnenin konumuna göre şekillenir. Bu, bir tekâmül

olarak da görülebilir. Her ne kadar *adam olacak çocuk önceden belli* olsa da bunun romansal hakikatin akışı içinde verilmiş olması okuyucu penceresinden olayı daha da önemli kılmaktadır.

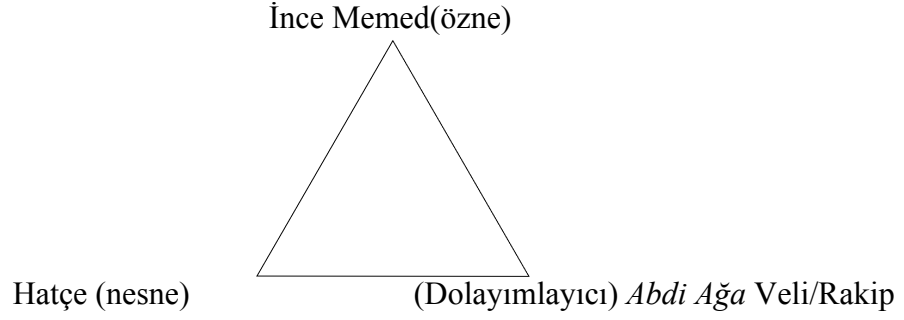
Abdi Ağa ile Memed'in karşı karşıya gelmesi bir zorunluluk olarak okuyucuya dikte edilir. Abdi Ağa'nın yaptıklarının yanına kâr kalması, kamu vicdanında kabul edilmesi imkânsızdır. Bu nedenle Memed'in Abdi Ağa'nın karşısına dikilmesi sadece şahsi bir mesele değil, öznenin arzusunu arzulayan diğer dolayımdayıcılar olarak karşımıza çıkan köylülerin de arzusudur.

Memed'in haklılığını pekiştirmek için örnekler çoğaltılabilir. *“Bak sana ne diyem Süleyman emmi, babam öleli var ya, elimizde nemiz var, nemiz yoksa hepiciğini almış Abdi Ağa. Anam bir laf söylese döve döve öldürür. Beni de tutar kolumdan yere çalar. Beni birinde iki gün ağaca bağladı. Biraktı gitti yazının ortasında. Yaa, orada, ağaca iki gün sarılı kaldım da anam geldi açtı. Anam olmasaydı beni kurtlar parçalardı.”* (s.25)

Nefret, tanrısal aşkın tersyüz edilmiş imgesidir, der Girard. Abdi Ağa'nın yaptıkları sadece çevresindeki nefret çemberini genişletir. İnce Memed'i nefret tohumu ile dölleyen bu çatışma, onun zulüm karşısında tavır almasını sağlayacaktır. Bu tavrın kökleşmesi, dolayımdayıcıların daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmasına bağlıdır.

Memed'in köye getirilmesiyle birlikte eski düzen devam eder, ancak kısa bir sürede olsa *ağasız* olarak yaşamış olmak ona *özgürlük fikrini* aşılamıştır. Romanın bu bölümünde Memed'in *“soylu bir eşkıya”* olarak dağa çıkmasına neden olan olay patlak verir. Memed ile Hatçe birlikte büyümüşler ve birbirleri öyle sevmişler ki *“sevdaları dillere destan”* olmuştur. *“Kız, Memed'i bir gün görmese yemek yiyemez, gözlerine uyku girmez, hüngür hüngür ağlar. Onları Allah nişanlamış...”* (s.105)

Bu sevda bilinmesine rağmen Abdi Ağa, Hatçe'yi yeğeni Veli'ye nişanlar. Veli, başbaşalığı yarıda kesen davetsiz bir misafir, sıkıcı bir kişi, bir *terzo incomodo* (münasebetsiz üçüncü) olarak karşımıza çıkar. (Girard 2007: 31) Böylece kıskançlık körüklenir. Büyüleyici bir tarafı olan kıskançlık, arzulanan nesneye kavuşmayı engeller. Veli'nin arzusu taklitçi bir arzudur. İnce Memed'in hıncı, arzuladığı nesneye kavuşmasını engelleyen münasebetsiz üçüncüyedir. Buna göre arzu üçgen tamamlanmış olur:

Dolayımlayıcı burada rakiptir. Rakibin varlığı dolayımı şiddetlendirmekten başka bir işe yaramaz. Bu durumda dolayımlayıcının itibarı artar. Nefret edilen rakibin aslında bir dolayımlayıcı olduğunun kabul edilmesi halinde her şey açıklık kazanacaktır. (Girard 2007: 32)

*Allah tarafından nişanlanan Memed ile Hatçe kaçarlar. Abdi Ağa, Veli ve ağanın adamları onları takip ederler. Yakalanınca Memed, Abdi Ağa'yı yaralar, Veli'yi öldürür. Hatçe, köye döner. Abdi ve adamları Veli'yi öldürenin Hatçe olduğunu söylerler. Yalancı şahitliklerle Hatçe hapse gönderilir. Tek başına dağa çıkar. Memed'in dağa çıkışı, uğruna ölünecek bir değer olan *aşk içindir*. Memed'i diğer eşkıyadan ayıran en önemli özelliklerinden biri de budur.*

İnce Memed'in eşkıyalığının anlatıldığı üçüncü bölümün temel olayları Abdi Ağa'dan oç alma girişimleri oluşturur. Ağa, dağa çıkan Memed'in anasının kanlısı olmuştur. Memed'in Abdi Ağa'nın peşine düşmesi Ağa'nın Memed'i öldürtmek için uğraşları, takipler, baskınlar, tuzaklar, kuşatmalar, çarpışmalar birbirini takip eder. Memed'in ilk eşkıyalığı Deli Durdu'nun çetesinde geçer. Deli Durdu, gaddar, zalim ve soysuzdur. Bu, ona *öteki* ile *ben* arasındaki farkı aşılır. Deli Durdu'ya karşın İnce Memed, dürüst, mert ve örnek bir *soylu eşkıyadır*.

İnce Memed'in örnek bir karakter olarak ortaya çıkması için gerekli ortam hazırlanmıştır. Yaşar Kemal, İnce Memed'in ruhî yükselişini, kimlik kazanmasını zengin bir olay örgüsü ile bize vermeye çalışır. Şartların olgunlaşması yaratılan karakterin şekillenmesini kolaylaştırır. Bireysel nedenlerle dağa çıkan İnce Memed, yavaş yavaş reformcu bir hüviyet kazanır. İnce Memed'in kendi kişisel oç alma amacı, köylünün Abdi Ağa'nın elinden kurtarılması amacıyla birleşir. (Moran 1994: 85)

...“*Bu gâvur Abdi’yi vuranın eli nurlanır... Cennete gider (s.59)*. Romanın çeşitli yerlerinde *Abdi Ağa’nın* vurulması gerektiği tekrarlanır veya doğrudan İnce Memed’in *Abdi Ağa’yı* öldürmesi telkin edilir. Bu, ona *toplumun kurtarıcısı* rolünü hatırlatır. Belki de romanın epik tarafı daha çok bu rol ile ilgilidir.

Olay örgüsü biçimlendirilirken İnce Memed’in *Abdi Ağa’ya* duyduğu kişisel ölçümle alma ile sonradan eriştiği adaleti sağlama duygusu etkili olmuş; romandaki dramatik durumu oluşturan fonksiyonlar bu iki noktaya dayandırılmıştır. Böylece romandaki çatışma tematik gücün, ara güçlerin yardımı veya engellemeleri sonucunda karşı gücü yok etmesi üzerine kurulmuştur. (Çiftlikçi 1997: 138)

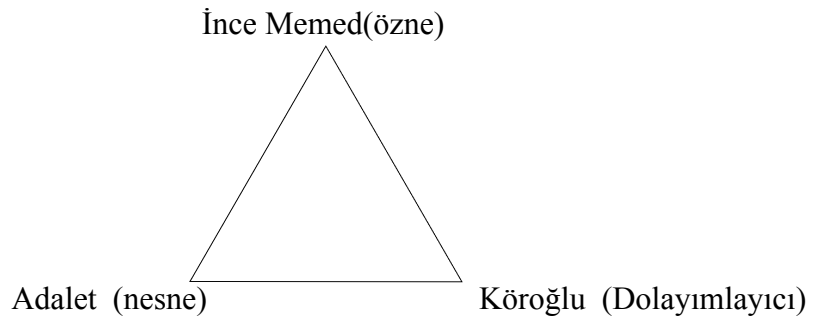
İnce Memed, değerler ve karakterler çatışması üzerine kurulmuş bir yapıdır. İyi ile kötü, soylu ile soysuzun çatışması eserin başından sonuna kadar devam eder. Bu bağlamda *Abdi Ağa* ve benzerleri sömürü düzenini, zulmü; İnce Memed ise doğruluğu, dürüstlüğü, adaleti ve mertliği sembolize eder.

Üçgen arzu, nesnenin yüzünü değiştiren arzudur. Arzu, kahramanın çevresine bir düş evreni yansıtır. Yapay bir güneş olan dolayımlayıcıdan inen gizemli bir ışın nesneye aldatıcı bir parıltı verir. (Girard 2007: 35)

İnce Memed’in arzusu hiçbir zaman *öteki’nden* kaynaklanan bir arzu değildir. Onun arzu kendiliğindedir. Romanın sonlarına doğru Sefil Ali Köroğlu hikâyesini anlatır Memed’e. Köroğlu karakteri, Memed için örnektir.

“*Günlerdir, Memed’in kafasında o Köroğlu dönüyordu... Köroğlu, duydu duyulmuş, Memed’i çok çekiyordu. Köroğlu’nu dinledikten sonra bir daha yemin etmişti Ağa’yı öldüreceğine.*” (s.364)

Köroğlu, nesnenin yüzünü değiştirir. Hatçe her ne kadar kafasının bir köşesinde her daim dursa da bir dolayımlayıcı olarak Köroğlu, Memed’in arzusunu dönüştürür. Buna göre yeni üçgen arzu şöyle şekillenir:

Memed'in kafasında adalet duygusu artık daha büyük bir yer tutmaya başlar. Kendi kişisel arzusu, bu yeni toplumsal arzu ile birleşir. Abdi Ağa'ya yaptığı bir baskın sırasında şöyle der:

“Ben İnce Memed'im... Anamın, nişanlımın intikamını almak için geldim... Köylülerimin intikamını almak için geldim. Fakir fukaranın intikamını almak için.”
(s.264)

Nesne yalnızca dolayımlayıcıya ulaşmanın bir yoludur. Arzunun hedeflediği bu dolayımlayıcının varlığıdır. İnce Memed, Köroğlu dolayımlayıcısıyla tanıştıktan sonra arzusunun farklılaşması ve yön değiştirmesi zaten var olan ve kabul gören diğer özelliklerinin bu dolayımlayıcı etrafında yeniden değer kazanmasını sağlar. Genişleyen bir amaç var artık. Buna göre o Değirmenoluk köyüne gidecek köylüleri toplayıp:

“... Abdi Ağa yok artık. Elinizdeki öküzler sizindir. Ortakçılık mortakçılık yok. Tarlalar da sizindir. Ekin ekebildiğiniz kadar. Ben dağda oldukça, bu böyle sürüp gidecek. Vurulursam başınızın çaresine bakarsınız... Çakırdikenliği yakmadan kimse çift koşmayacak.” (s.293) diyecektir.

İnce Memed'in bu arzusu, köylünün içindeki ezeli arzudur. Bu nedenle değerlidir. Bu aynı zaman da bir toprak reformudur. Soylu bir eşkıya olarak İnce Memed'e biçilen bu rol onu farklı kılan *öteki*'nden ayıran yöndür.

İnce Memed, *ötekiler* gibi yoksulu kollayan basit bir *oç alıcı* figürü değildir. Onun eylemi bütün toplumun kaderini etkileyebilecek bir destan kapsamına ulaşırken, o yeni işlevleri yerine getirecek rollerle, yeni kimliklerle karşımıza çıkar. Bir âşık iken eşkıya, derken toplumsal bir reformcu olur; daha sonra halkın imdadına yetişen ve kendini feda eden bir kurtarıcıya dönüşür. Ve nihayet romanın sonunda bereket tanrılarıyla çağrışımlar yaptıran son kimliğine –evliyalığa- bürünür. Soylu eşkıya / zalim ağa karşıtlığı da yavaş yavaş bolluk / kıtlık karşıtlığına dönüşür. (Moran 1994: 91)

3. Sonuç

İnce Memed, dinamik bir karakter olarak roman kurgusu içinde bilinçlenir, olgunlaşır ve değişir. Öznenin bu değişimi, arzusunu da dönüştürür. Oç alındığı zaman hınç ve intikam arzusu sona erer. İnce Memed'in Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra ortadan kaybolması metafizik bir boyut kazanmasını sağlar. Arzunun dönüşümü,

öznenin yeni kimlik kazanması efsanevî bir varlık boyutuyla İnce Memed, romana aksetmiş olur.

Dolayımlayıcı, mitik kahramanın karşısındaki en önemli engeldir. Mitik kahraman dolayımlayıcısını saklayarak hem bir yanılısama uyandırmak hem de kendisinin eşsiz olduğunu vurgulayarak tanrısal bir boyut kazanmak ister. İnce Memed, eğer bugün mitik bir roman kahramanı olarak biliniyorsa – ki biliniyor-romansal hakikatin vücuda getirildiği söylenebilir.

Kahramanların kişilik değişim ve gelişim aşamalarının sebep ve sonuçlarını inandırıcı ve doğal bir biçimde sergileyen romancılar başarılıdır. (Çetin 2003: 202) Bu bağlamda İnce Memed gerçekten başarılı bir romandır. Çünkü roman kişilerinin davranışları, tavır ve tepkileri gerçeklere uygun bir biçimde yansıtılmıştır. Kişilerin davranışları inandırıcı ve olayların akışı içinde verilmiştir. Tesadüfler ve rasgeleler hemen hemen hiç yoktur.

KAYNAKÇA

- 1- ÇETİN, Nurullah (2003), Roman Çözümleme Yöntemi, Öncü Basımevi, Ankara
- 2- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan (1997), Yaşar Kemal Yazar- Eser- Üslup, Kültür Bakamlığı Yay. Ankara
- 3- GİRARD, Réne (2007), Romantik Yalan ve Romansal Hakikat (Edebi Yapıda Ben ve Öteki), (Çev. Arzu Etensel İLDEM), Metis Yayınları, İstanbul
- 4- KEMAL, Yaşar (2000), İnce Memed I, Adam Yayınları, İstanbul
- 5- MORAN, Berna (1994), Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, İletişim Yayınları, İstanbul
- 6- STEVÍCK, Philip (1988), Roman Teorisi (Çev. Sevim KANTARCIOĞLU), Gazi Üniv. Yayınları, Ankara
- 7- TEKİN, Mehmet (2002), Roman Sanatı, Ötüken Yayınları, İstanbul